

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

Вступ і актуальність теми. Кредитні спілки є небанківськими фінансовими установами, основною метою діяльності яких є задоволення потреб своїх учасників у взаємному кредитуванні, а також фінансових та інших послугах відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» [1]. Роль кредитних спілок є особливо важливою для мікро-, малого й середнього бізнесу (ММСБ), а також індивідуальних учасників певної громади (за місцем проживання, роботи, навчання, військової служби, професійної спілки тощо), які є фінансово вразливими. На відміну від багатьох комерційних банків та інших фінансових установ, основною метою діяльності кредитної спілки є створення можливостей для громади й підтримка малого бізнесу, а не одержання надприбутку на короткострокових кредитах. Враховуючи значну роль у підтримці місцевих громад, взаємну соціальну відповідальність учасників та високий рівень фінансової інклюзії, кредитні спілки мають високий потенціал до розвитку, особливо у тих сегментах ринку, які є важливими для економіки України (наприклад, ММСБ у сільській місцевості), але через поточний фінансовий стан, дефіцит кадрів і недостатність активів мають складнощі із залученням доступного фінансування від банківських установ. Отже, стимулювання розвитку даного сегменту фінансового ринку могло б позитивно вплинути на регіональний економічний розвиток України.

Постановка проблеми. Попри тривалу історію функціонування рівень проникнення кредитних спілок на ринку України залишається невисоким (близько 1% у 2023 р., що розраховується як відношення загальної кількості членів кредитних спілок до кількості економічно активного населення), особливо у порівнянні з такими країнами, як Молдова (8,2%), Польща (5,5%), Литва (9,1%),

Велика Британія (3,6%), Ірландія (понад 100%), США (65%) та Канада (42%) [8]. Частка активів кредитних спілок на фінансовому ринку України станом на 31 грудня 2024 р. складала менш, ніж 0,05% [3]. Аналіз поточного стану і проблем функціонування даного сегменту в Україні, а також ключових трендів в розвинених країнах, має на меті узагальнити основні ризики та відповідні стратегії для активізації економічного потенціалу розвитку кредитних спілок в Україні.

Виклад основного матеріалу. З початку 2022 р. значно скоротилися загальна кількість кредитних спілок (з 278 на 31.12.2021 до 104 на 31.12.2024) та обсяг їхніх активів (2,1 млрд грн на 31.12.2021 до 1,4 млрд грн на 31.12.2024) [2, 3], що пов'язано передусім з тимчасовою окупацією частини території України, зниженням економічної активності населення, закриттям спілок через неготовність до роботи в умовах підвищених операційних ризиків. Для порівняння, в Ірландії, що є лідером в цьому сегменті, обсяг виданих спілками кредитів відображає тренд на зростання, зокрема й протягом останніх років: наприклад, з жовтня 2023 р. по вересень 2024 р. було видано понад 419,000 кредитів на суму більше 2,8 млрд євро при 5,4 млн населення (з яких близько 2,8 млн є економічно активними). На ринку споживчого кредитування Ірландії частка продуктів кредитних спілок склала 53,1% [6]. Розглянемо ключові показники діяльності кредитних спілок та обмеження, що стримують їх розвиток в Україні.

Скорочення фондування за рахунок депозитів, а також відсутність гарантування вкладів у кредитних спілках – частка депозитів в активах кредитних спілок в Україні на кінець 2023 та 2024 рр. складала близько 42%-43% (проти 66% на кінець 2020 р. та 52% на кінець 2021 р.). За даними [8] у 2023 р. в Молдові цей показник становив 61%, Польщі – 94%, Литві – близько 100%, Великі Британії – 86%, США – 83%, Канаді – 80%. Така динаміка депозитного портфеля кредитних спілок пов'язана не лише з впливом повномасштабного вторгнення і, відповідно, погіршення фінансового стану ММСБ, а й відсутністю державних гарантій щодо

зберігання коштів на рахунках спілки, на відміну від подібних гарантій ФГВФО для банків-учасників системи гарантування.

Вартість кредитування для учасників залишається високою. За даними НБУ на вересень 2024 р. середня номінальна відсоткова ставка за позиками у кредитних спілках варіювалася від 33% до 42% залежно від типу продукту [2], а середня процентна ставка за новими банківськими кредитами для домашніх домогосподарств складала близько 28% [4]. Беручи до уваги, що середньоринкові відсоткові ставки можуть бути не повністю репрезентативними, адже вартість кредитів для невеликого бізнесу та приватних підприємців суттєво варіюється залежно від низки індивідуальних характеристик (у т.ч. наявності застави або порук, цільового призначення кредиту, галузі, бізнес-моделі тощо), більш детально було розглянуто окремі фінансові продукти, що наразі пропонуються одними з найбільших фінустанов серед банків та кредитних спілок. В рамках детального аналізу було порівняно параметри беззаставного споживчого кредиту для фізичних осіб сумою 20 тис. грн на строк 24 місяці з класичною схемою погашення: в АТ «Ощадбанк» реальна річна процентна ставка склала 76,8%, а у КС «Кредитний-Союз» (найбільша кредитна спілка в Україні) – 51,1%. Хоча кредитні спілки загалом надають можливість залучення більш дешевого фінансування, ніж банки, його вартість залишається вкрай високою, особливо для сегменту ММСБ.

Діяльність кредитних спілок характеризується відносно низькою операційною ефективністю. Згідно зі статистичними даними НБУ, показник Cost-to-Income (співвідношення операційних витрат до операційного доходу) в середньому перевищував 100% [3]. Збереження прибутковості на мінімальному рівні пов'язано передусім із прибутком від розформування резервів та іншими неопераційними фінансовими результатами. Для порівняння, показник Cost-to-Income у банків в у середньому складав близько 36%-46% протягом 2024 р. [4], як представлено на Рис.1.

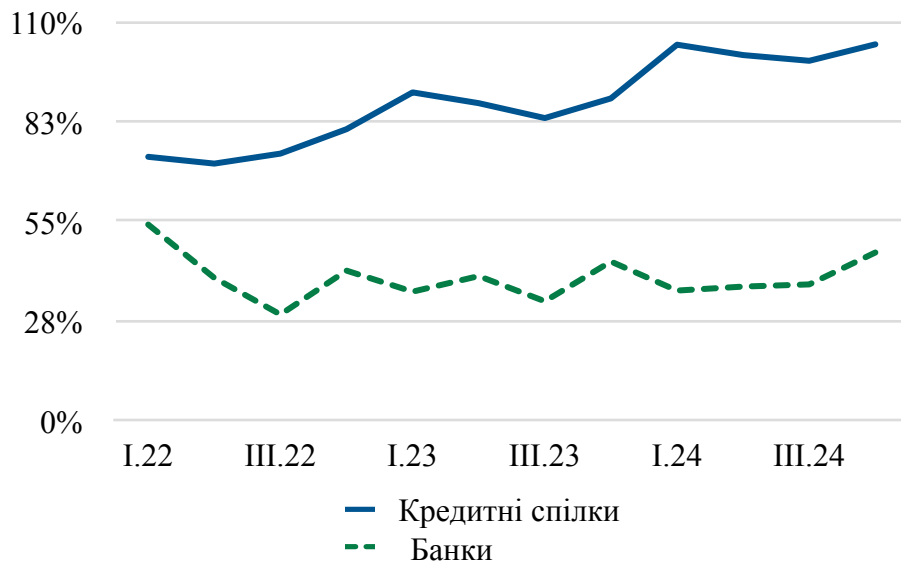

Рисунок 1. Показник операційної ефективності Cost-to-Income

Джерело: складено автором на основі [3, 4]

Ризик скорочення кількості учасників кредитних спілок. За даними [8], кількість учасників кредитних спілок в Україні поступово і суттєво знижувалася протягом останніх кількох років: 428 тис. учасників у 2020 році, 355 тис. – 2021 році, 291 тис. – 2022 році, 229 тис. – 2023 році. Навіть у розвинених країнах, зокрема США, де кредитний і депозитний портфелі спілок зростають разом із кількістю учасників (зі 125,7 млн учасників у 2020 р. до 140,6 млн у 2023 р.), спостерігаються важливі структурні зміни, що в майбутньому можуть призвести до зниження популярності даного сегменту ринку. Згідно із дослідженням [7], серед учасників спілок переважають люди середнього й старшого віку, водночас питома вага молоді знижується: середній вік члена кредитної спілки в Північній Америці складає 53 роки (при середньому віці населення у США 39 років). Водночас у кредитних спілок існує значний потенціал щодо залучення молодих поколінь: члени кредитних спілок, в середньому, краще сприймають якість своїх відносин з фінансовою установою, ніж клієнти банків; нижча вартість кредитування та відсутність такої ж кількості комісій, як у банках; індивідуальний підхід до клієнтів; підтримка громади.

З урахуванням поточних тенденцій на ринку кредитних спілок в Україні та інших обраних країнах світу (США, Ірландія тощо), було проведено SWOT-аналіз для виявлення стратегічних напрямів розвитку потенціалу кредитних спілок в Україні, як представлено у табл. 1.

Таблиця 1. SWOT-аналіз щодо потенціалу розвитку кредитних спілок в Україні

<p style="text-align: center;">Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Соціальна орієнтованість</i> на потреби громади та членів спілки, пропонуючи нижчі відсоткові ставки та комісійні платежі, процес видачі позик ґрунтується на довірі між членами спілки. • <i>Індивідуальний підхід</i>: більш персоналізовані послуги, зосереджені на розбудові якісних фінансових відносин протягом довгострокового періоду, які високо ціняться учасниками. 	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Обмежений</i> спектр фінансових продуктів і послуг, порівняно з банками. • Серед учасників спілки зростає частка людей середнього і похилого віку, у той час як <i>інформування молоді</i> щодо послуг кредитних спілок та інтерес до участі в них є вкрай обмеженими. • Відставання від банків та фінансових компаній у <i>технологічній інфраструктурі</i>.
<p style="text-align: center;">Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Залучення <i>молодших учасників</i> за рахунок конкурентних переваг, які є важливими для молодих поколінь: соціальна відповідальність, фінансова інклюзія, персоналізація послуг, підтримка громад, конкурентні відсоткові ставки. • Розвиток <i>цифрових каналів</i> взаємодії із учасниками та потенційними клієнтами (наприклад, цифрові застосунки). • Інтеграція <i>штучного інтелекту</i> до технологічної інфраструктури (наприклад, для аналізу даних та взаємодії з користувачами мобільних застосунків). • <i>Партнерські угоди</i> з фінтех-компаніями, аутсорсинг частини операційних процесів з метою підвищення ефективності. 	<p style="text-align: center;">Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Високий рівень конкуренції</i> із фінтех-компаніями та онлайн-банками, яким надають перевагу молоді покоління. • <i>Відсутність системи гарантування</i> стримує розвиток кредитних спілок, може призвести до відтоку учасників та скорочення бази фондування. • <i>Неефективне операційне управління</i> може призвести до ризику платоспроможності, якщо прибутковість зберігатиметься на низькому чи від'ємному рівні протягом тривалого періоду.

Джерело: складено автором з урахуванням [7]

Попри перераховані вище ризики й чинники, що обмежують розвиток кредитних спілок, протягом останніх років в Україні відбулися важливі реформи та позитивні зміни для сегменту:

1. З 1 липня 2020 р. на НБУ було передано функції регулятора ринку небанківських фінансових послуг, у т.ч. ринку кредитних спілок. НБУ запровадив низку регуляторних змін, спрямованих на підвищення вимог до платоспроможності (у т.ч. через пруденційний нагляд за нормативами капіталу й ліквідності) та системи корпоративного управління.
2. За інформацією представників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), наразі розглядається можливість розповсюдження системи гарантування вкладів на кредитні спілки після завершення воєнного стану. За попередніми оцінками експертів, така реформа дозволить збільшити обсяг розміщених вкладів у кредитних спілках удвічі протягом перших чотирьох років після запровадження такого гарантування [5].
3. Проєкт GROW від USAID та World Council of Credit Unions надавав фінансову підтримку учасникам партнерських кредитних спілок з метою забезпечення ліквідності й розширення доступу ММСБ до фінансування. З початку 2022 р. до 1 січня 2025 р. в рамках проєкту було видано 1 523 кредити на загальну суму 3,8 млн дол.

Висновки. Досвід низки країн демонструє, що кредитні спілки можуть відігравати вагомий роль на фінансовому ринку, зокрема у сегменті споживчого кредитування та фінансування діяльності ММСБ. Розвиток кредитних спілок є особливо важливим для фермерів, локальних підприємств та інших позичальників, які мають обмежений доступ до банківського фінансування, проте є важливими для продовольчої безпеки та економічного розвитку країни. З метою активізації потенціалу кредитних спілок та підвищення їхньої привабливості для нових учасників необхідні такі ключові стратегічні заходи: включення кредитних спілок до системи гарантування вкладів, залучення фінансування й технічної підтримки від міжнародних фінансових інституцій та донорів, цифровізація каналів взаємодії з клієнтами, запуск маркетингових кампаній для інформування населення й залучення нових учасників.

Список використаних джерел

1. Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>.
2. Огляд небанківського фінансового сектору, листопад 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-listopad-2024-roku>.
3. Огляд небанківського фінансового сектору, березень 2025 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2025-03.pdf?v=12.
4. Огляд банківського сектору, лютий 2025 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutiy-2025-roku>.
5. Опора для бізнесу. Кредитні спілки як альтернатива банкам у кредитуванні мікро-, малого та середнього підприємництва в Україні. Forbes.ua URL: <https://forbes.ua/money/opora-dlya-biznesu-kreditni-spilki-yak-alternativa-bankam-u-kredituvanni-mikro-malogo-ta-serednogo-pidpriemnitstva-v-ukraini-12112024-24282>.
6. Financial highlights – Year to September 2024. ILCU credit union. URL: <https://www.creditunion.ie/ILCU/media/Documents/Public%20Site/ILCU/Public%20Affairs/ILCU-Financial-Highlights-Sept-2024-Final.pdf>.
7. Six imperatives for credit unions to secure their future – June 17, 2024. McKinsey. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/six-imperatives-for-credit-unions-to-secure-their-future>.
8. Statistical report – 2020, 2021, 2022, 2023. WOCCU. URL: <https://www.woccu.org/about/statreport>.